De klauw van een reuzenkrab grijpt de borst van een slapende vrouw. Een andere vrouw, gewapend met een mes, snijdt de klauw af. De scène verbeeldt de angstaanjagendheid van een borstkankeroperatie in de vroege twintigste eeuw. Het is een aquarel van Richard Tennant Cooper uit 1912. FOTO WELLCOME COLLECTION

geschiedenis

Rina Knoeff
Wisseljaren
Een geschiedenis van de overgang
Balans;
336 blz. €26,50

In het soms verbijsterende *Wisseljaren* laat Rina Knoeff zien hoe denigrerend de West-Europese blik op postmenopauzale vrouwen vroeger was, en hoe wreed vrouwenklachten werden behandeld: met bloedzuigers, zoutzuur of een gloeiende pook.

tekst **Tanny Dobbelaar**

De overgang als 'cultureel syndroom'

Last van slapeloosheid, angst of gewichtstoename? Een vrouw boven de veertig krijgt dan al snel de vraag of het misschien komt door de overgang. Best gek, zo'n parapluterm. Veel mannen lijden na hun veertigste ook aan een cluster van klachten, zoals kaalheid, buikvet, prostaatproblemen en, jazeker, ook opvliegers. Maar een vraag over de penopauze wordt hen niet vaak gesteld.

Hoogleraar en medisch historicus Rina Knoeff noemt de overgang een 'cultureel syndroom'. Die term verwijst naar allerlei verschijnselen die gezien worden als onderdeel van één fenomeen, zoals de overgang, ook wel de wisseljaren of het climacterium genoemd.

Een sterk voorbeeld: nadat de eerste warenhuizen in 1862 hun deuren hadden geopend, werden gegoede dames van een zekere leeftijd steeds vaker betrapt op diefstal. Daarmee compenseerden ze het verlies van hun aantrekkelijkheid of de leegte in hun leven. Deze 'menopauzeverdediging' verdween toen warenhuizen diefstal wat beter onder controle kregen.

Met andere woorden: wat we toeschrijven aan de overgang hangt af van tijd en plaats, zegt Knoeff. Ademnood, anorexia, krankzinnigheid, stemverlies of zedeloosheid: ze zijn allemaal wel bestempeld als een probleem van de overgang.

Niet dat ze overgangsklachten daarmee beschouwt als denkbeeldig. Alles is echt voor mensen die er last van hebben, schrijft ze in *Wisseljaren,* een toegankelijke en bij vlagen verbijsterende geschiedenis vol anekdotes, verdeeld over zes 'historisch gewortelde symptomen van de overgang'. Waaronder opvliegers, mentale klachten, borstkanker en baarmoederverzakkingen.

Vrouwen werden beschreven als ***een huis waar de haard uit is***

Dit laatste symptoom wordt nog steeds veronachtzaamd, stelt Knoeff, terwijl 50 procent (!) van de vrouwen er op enig moment in haar leven aan lijdt.

Ook in vroeger eeuwen konden vrouwen behoorlijk oud worden. Als ze hun kindertijd en hun zwangerschappen hadden overleefd, kwamen ze daarna zeker in de overgang. Ter verduidelijking: in medisch jargon staat de 'overgang' voor een ongedefinieerde periode vóór ('peri') en na ('post') de menopauze, oftewel de laatste menstruatie. Merkwaardig is dat je de menopauze pas achteraf kunt bepalen.

GEAMPUTEERDE SEKSE

Wisseljaren laat zien dat de West-Europese blik op postmenopauzale vrouwen in alle eeuwen vaak denigrerend was. Zo zijn ze beschreven als 'een huis waar de haard uit is en het ontbreekt aan licht en warmte' (een Amerikaans tijdschrift in 1892). En als 'de geamputeerde sekse' (Émile Zola), 'levende lijken' (Erasmus) of seksloze heksen met slappe borsten.

Als je dat zo leest, dan klinkt het moderne cliché van een 'vrouw met kort pittig kapsel' nog mild. Toch verwijst die beschrijving evengoed naar een onappetijtelijke, >>